

Watervogeltellingen in Nederland

Nieuwsbrief seizoen 2012/2013, nr 8, april 2013

Nederland is bij uitstek een land van wetlands en watervogels. Met watervogeltellingen worden objectieve gegevens verzameld over aantallen, verspreiding en de veranderingen daarin. Het landelijke project vindt plaats in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring en wordt ondersteund door het Ministerie van Economische Zaken, het Ministerie van Infrastructuur en Milieu, en het Centraal Bureau voor de Statistiek. De landelijke coördinatie wordt verzorgd door Sovon Vogelonderzoek Nederland. De tellingen worden uitgevoerd door een groot aantal waarnemers van vogelwerkgroepen, behorende instanties, provincies en instituten. Er worden maandelijks tellingen uitgevoerd in monitoringgebieden (alle watervogelsoorten, in Rijkswateren en overige Vogelrichtlijngebieden), pleisterplaatsen (ganzen en zwanen) en in januari de Midwintertelling.

Beste tellers,

Nijmegen, 28-3-2013

Vorige maand riep ik nog dat het voorjaar in aantocht was. Dat was ook heel even zo, maar daarna nam Koning winter het stokje gewoon weer over. Op het moment van schrijven is het buiten nog geen twee graden boven nul en het sneeuwt lichtjes! Ik heb nog geen Tjiftjaf horen zingen hier. Iets verderop in de Ooijpolder zijn vrijwel alle (Kol- en Brand)ganzen gewoon nog aanwezig. Het is spannend wat ze de komende tijd gaan doen. Zullen er nog Kolganzen zitten ten tijde van de komende telling (die zowel in het binnenland als op de Wadden, op de 13e valt)? Brandganzen ongetwijfeld wel, want de soort is in een steeds groter deel van het land ook in april nog aanwezig. We willen dan ook aan alle ganzentellers, dus ook die, die tellen in gebieden waar ook Grauwe Ganzen, Canadese Ganzen, Nijlganzen en Knobbelswanen zitten om hier ook in april te gaan tellen. Ook voor deze soorten is het belangrijk een goed beeld te krijgen van de aanwezige aantallen, zeker omdat deze soorten in april in de monitoringgebieden (alle soortengebieden) ook gewoon worden meegenomen. Zo krijgen we een mooi aprilbeeld van deze soorten. Bovendien wat is er tegen een mooi extra rondje in april (hopelijk is het dan inmiddels wel wat warmer dan nu)!

Inmiddels ligt het watervogelrapport van het seizoen 2010/2011 bij de drukker. Ik hoop dat vóór de komende telling deze op de deurmat van de mensen die in dat seizoen hebben geteld is gevallen. Centraal dit jaar staan de aan wetlands gebonden schaarsere soorten, de laatste keer was in 2006/07. Het verslag volgt inhoudelijk grotendeels de opzet van de voorgaande rapportages, maar heeft wel een nieuwe vormgeving, die aansluit bij de nieuwe huisstijl van Sovon. Wat ook is veranderd is en wel even wennen zal zijn is de nieuwe taxonomische indeling die vanaf dit jaar wordt gehanteerd. Mensen die het rapport niet hebben gekregen kunnen het bestellen of downloaden van onze website onder

'rapporten' in het menu 'publicaties' (<http://www.sovon.nl/sovonrapporten>).

In deze nieuwsbrief gaat Kees vooral in op de (Kol)ganzen die, zoals hierboven al even werd gemeld, weinig aanstalten maken te vertrekken. Olaf geeft de resultaten van de afgelopen slaaplaatstelling van Grutto's (komende telling is 6 april) en Romke neemt een kijkje bij de Denen die een prachtig overzicht hebben gemaakt van 1980-2010. Jan-Willem moest deze maand helaas passen, hij moet zich als opvolger van Arend van Dijk volledig richten op het broedseizoen.

Tot slot wil ik jullie allemaal heel hartelijk bedanken voor jullie tijd en inzet in het afgelopen seizoen! De tellers die de moeite hebben genomen om ganzen en zwanen in tekenen wil ik hierbij nog apart bedanken. Ik hoop dat jullie ook volgend jaar weer met de watervogeltellingen mee willen doen. De nieuwe teldata voor het komende seizoen staan traditiegetrouw hieronder. Ik moet hierbij wel even opmerken dat de data voor de Wadden nog niet zijn kortgesloten met de Duitse en Deense collega's, maar ik verwacht eerlijk gezegd gezien het lang niet altijd gunstige tij dat deze niet zullen wijzigen. Let op: de variërende integrale telling in de Wadden valt in 2013/14 in augustus! De actuele teldata zijn altijd terug te lezen op:

<http://www.sovon.nl/teldata>. Ik verzoek mensen die nog niet alle tellingen van het afgelopen seizoen hebben ingevoerd of doorgegeven dat op korte termijn te doen. Wij stellen het ook zeer op prijs wanneer u ons laat weten (door het als 'niet geteld' door te geven) als er in een bepaalde maand niet is geteld. Hopelijk hebben jullie weer zin in een volgend seizoen!

Een plezierige en goede telling toegewenst!

Menno Hornman

Nederland (binnenland):

13 april monitoringgebieden, telling Brandgans

Overige teldata

- 18 mei monitoringgebieden, telling Brand- en Rotgans
- 15 juni selectie van monitoringgebieden
- 13 juli selectie van monitoringgebieden
- 17 augustus selectie van monitoringgebieden
- 14 september monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling
- 12 oktober monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling
- 16 november monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling
- 14 december monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling

NB. Bij voorkeur niet van de teldatum afwijken, echter bij slecht weer of andere overmacht kunnen tellingen nog één dag voor tot twee dagen na de teldatum worden uitgevoerd.

Waddengebied:

13 april steekproeftelling, Brand- en Rotgans (12:15 - HW 102)

(tussen haakjes tijdstip hoog water & cm verhoging)

2013

- 11 mei integrale telling (tevens Brand- en Rotgans) (11:25-100)
- 15 juni steekproeftelling (14:15-93)
- 13 juli steekproeftelling (13:40 - 108)
- 10 augustus integrale telling (12:45 - 121)
- 21 september integrale telling (11:34 - 131)
- 19 oktober steekproeftelling (10:37 - 127)
- 23 november integrale telling (12:04 - 85)
- 21 december steekproeftelling, ganzen en zwanentelling (11:35-96)

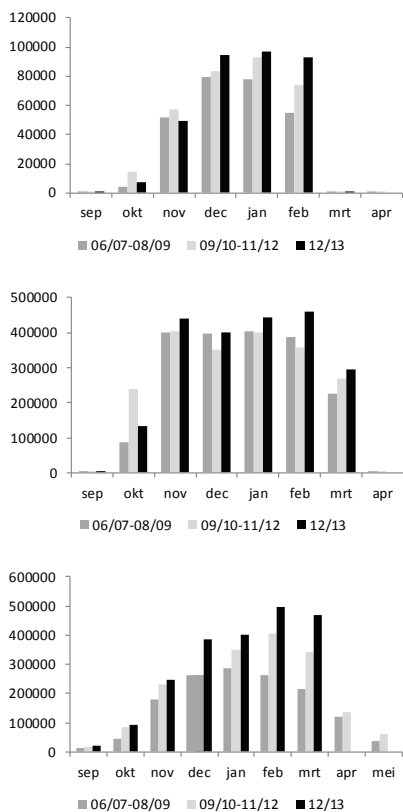
Nederland (binnenland):

18 januari midwintertelling, monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling
15 februari monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling
15 maart monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling
12 april monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling
17 mei selectie van monitoringgebieden, telling Brand- en Rotgans
14 juni selectie van monitoringgebieden

Waddengebied:

2014
18 januari midwintertelling, integrale telling (10:40 - 96)
22 februari steekproeftelling, ganzen en zwanentelling (13:20-85)
22 maart steekproeftelling, ganzen en zwanentelling (12:54 - 82)
19 april steekproeftelling, telling Brandgans en Rotgans (13:15-94)
3 mei telling Brand- en Rotgans
17 mei integrale telling (12:35 - 101)
14 juni Steekproeftelling (11:36 - 103)

Ganzen & Zwanen

Figuur 1. Seizoensverloop van Toendrarietgans (boven), Kolgans (middelste) en Brandgans (onder) in 2012/13 afgezet tegen voorgaande jaren (twee periodes). Het gaat om een selectie van telgebieden, waarvan in maart 2013, evenals voorgaande jaren, de gegevens ingevoerd waren.

Het zal vermoedelijk een laat ganzen- en zwanenseizoen worden. Overall, tot in Limburg aan toe, zijn nog grote concentraties ganzen te vinden, vooral van Kolgans. Op veel plaatsen lijkt bovendien de vegetatie niet in al te beste conditie door de droogte en de lage temperaturen. De gegevens van trektellingen op www.trektellen.nl laten zien dat na 7 maart amper nog wegtrek heeft plaatsgevonden, en de bewegingen binnen Nederland minimaal zijn. Opvallend genoeg weken de aantallen bij de maart-telling niet heel veel af van wat we de afgelopen jaren gewend waren. Toendrarietganzen bijvoorbeeld werden zoals gewoonlijk weinig meer gezien, en de aantallen van Kolgans en Brandgans waren niet opvallend groter dan in voorgaande jaren, zeker niet als je ze afzet tegen de ontwikkelingen in de voorgaande maanden (figuur 1). Deze grafieken zijn uiteraard indicatief, want het gaat maar om een beperkte set telgebieden waarvan nu in maart gegevens zijn ingevoerd, en waarvan ook uit voorgaande jaren gegevens beschikbaar waren. Uit de figuren blijkt ook de eerder in deze nieuwsbrief gesignaleerde late aankomst in het najaar, vooral in oktober (weinig Kolganzen en Toendrarietganzen) en november (Toendrarietganzen). In de rest van de winter lijken alle drie soorten wel meer aanwezig geweest dan in eerdere jaren, tenminste in de overeenkomstige selectie telgebieden. Bij Brandgans is zelfs in alle maanden een duidelijke toename te zien, wat er op duidt dat deze soort als geheel nog steeds in de lift zit.

Dat de voorjaarsstrek laat is, blijkt wel goed uit de verplaatsingen van met halsbanden uitgeruste Kolganzen. In de periode 15 maart-26 maart 2013 werden tot nu toe nog maar 5 verschillende individuen uit Polen gemeld. In dezelfde periode in 2012 ging het in Polen om meer dan 70 verschillende vogels, met bovendien al individuen in Litouwen (37), Letland (5) en Estland (2). In geen van deze landen zijn tot dusverre meldingen gedaan dit voorjaar. De bulk van de vogels zit nog steeds in Nederland en Duitsland; kleinere aantallen ook in België (6 individuen in de bovengenoemde periode, tegen 1 in 2012). Ook al hangt de meldkans van halsbanden natuurlijk direct samen met de afleesinspanning (die niet van jaar tot jaar hetzelfde is), deze verschillen zijn zo groot dat ze vermoedelijk heel goed de werkelijke situatie van dit moment weerspiegelen. De grote hoeveelheden sneeuw die op veel plaatsen in Oost-Europa de laatste weken nog is gevallen maakt de voedselterreinen daar ook weinig aantrekkelijk.

Hoe de voorjaarsstrek zich verder zal ontwikkelen zal de komende maanden ook goed te volgen zijn via vijf met satellietzenders uitgeruste Kolganzen. Collega's van Alterra en NIOO vingten op 28 februari jl. in het westen van Hongarije 31 Kolganzen, waarvan vijf een satellietzender kregen. Twee van deze vogels hebben inmiddels de Hortobagy in het oosten van Hongarije bereikt (zie <http://www.blessgans.de/index.php?id=528>). Wat aan deze vogels vooral spannend wordt, is via welke route ze naar hun broedgebieden vliegen, en waar deze liggen. De enige tot nu toe eerder met een zender uitgeruste vogel in Hongarije vloog via een zuidelijke route tot in Kazachstan, maar verdween daar half april (zie <http://www.blessgans.de/index.php?id=499>).

Hoewel de temperatuur de komende weken snel kan stijgen (en een dag met zuidwestenwind de ganzen snel kan doen vertrekken), bevelen we aan bij de april-telling extra alert te zijn en er nog even "flink tegenaan te gaan". De telling is weliswaar specifiek bedoeld voor Brand- en Rotgans, maar gezien het late voorjaar en de grote aanwezige aantallen standvogels (broedvogels en niet-broeders), loont het de moeite in zoveel mogelijk gebieden een goede telling uit te voeren (en daarbij uiteraard alle aanwezige soorten te tellen).

Kees Koffijberg

Slaapplaatsen van Grutto's: topaantallen in West-Nederland

De telling van Grutto's op slaapplaatsen rond half maart leek onder slecht gesternte te verlopen. Nauwelijks terug in Nederland, werden de Grutto's geconfronteerd met bizar koud voorjaarsweer. Bevroren plasjes, regionaal sneeuw; het moet een hele overgang zijn geweest van de West-Afrikaanse of Zuidwest-Europese overwinteringsgebieden naar Nederland. Van voorjaarsgedrag was dan ook weinig te merken, de vogels

bleven in groepen op gunstige plekken hangen.

Dat was ook te merken bij de slaapplaatstelling. Sommige slaapplaatsen bleven leeg. Andere daarentegen waren heel goed gevuld. Zo waren er elf slaapplaatsen met 1000 tot 6100 slapende Grutto's. Kennelijk was het voor de Grutto's onder deze omstandigheden nog belangrijker om elkaar

Foto: slaapplaats 't Weegje (ZH), 28 maart 2013 (Freek Mayenburg, www.groenehartvertellingen.nl)

op te zoeken want met name in Noord-Holland kwamen topaantallen samen: meer dan 6000 vogels op het Landje van Geijssel, ruim 4000 bij Uitgeest... Niks wegwezen of weer terug naar het zuiden (zoals Kieviten dat massaal deden), maar samenhouden op een handvol plekken. Het totaal aantal getelde Grutto's staat inmiddels op 34.906 ex. Toch weer een leerzame telling dus, met dank aan de vogelaars die zich niet door de kou van de wijs lieten brengen.

De tweede slaapplaattelling dit jaar is rond het weekend van 6 april. Het kan toch niet anders dan dat tegen die tijd het plaatje er heel anders uit zal zien. Mochten er mensen zijn die nog twijfelen of het zin heeft om Grutto's onder winterse omstandigheden te tellen, dan luidt het antwoord ondubbelzinnig "Ja!". Maar met de kanttekening dat het alles of niets kan zijn.... En daarbij is dat "niets" minstens zo belangrijk. Ook al is de doelstelling van de slaapplaattellingen om de seizoensmaxima vast te stellen, voor de regionale en landelijke totalen is het vaststellen van lege slaapplaatsen of marginale aantallen net zo van belang als de topaantallen!

De komende telperiode loopt van 31 maart t/m 14 april, maar het beste is als alle slaapplaatsen gelijktijdig geteld worden in het weekend van 6 april. De zon gaat dan onder

Tabel 1. Slaapplaatsen met meer dan 1000 Grutto's op of rond 16 maart 2013.

Gruttoslaapplaats	aantal
Landje van Geijssel, Ouderkerk a/d Amstel (NH)	6105
Inundatie Fort Krommeniedijk, Uitgeest (NH)	4230
Wyldlannen de Alde Feanen (Fr)	2940
Biesbosch, Polder Hardenhoek (NB)	2257
't Weegje (ZH)	2084
Lange Warren, Witte en Zwarte Brekken (Fr)	2000
Kalverpolder, plasdras noordwest (NH)	1350
Veerpolder, Polders Poelgeest (ZH)	1250
Eenpolders, Buitenvaart Noord (UT)	1200
Groote Wielen (Fr)	1020
Plasdras Spruit polder Willeskop, Oudewater (UT)	1000

rond 20.25 uur, dat betekent dat de ideale starttijd rond 19.45 uur ligt. Voor adviezen en vragen zijn de regionale Slaapplaatscoördinatoren (adressen onderaan deze nieuwsbrief) altijd bereid toelichting te geven.

Iedereen bedankt en hele goede tellingen gewenst!

Olaf Klaassen

Wadden: Watervogels in de Deense Waddenzee 1980-2010

Een van de leukste ornithologische tijdschriften "uit de omgeving" is het Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift (DOFT). De Limosa van Denemarken, zeg maar. Geregeld brengen ze themanummers uit die in het teken staan van langjarige broed- en/of watervogelmonitoring in een bepaald gebied, in Denemarken veelal zoute dan wel brakke gebieden. Zo kwam onlangs 'Rastende vandfugle i Vadehavet 1980-2010' uit. Een mooi boekwerkje over 30 jaar watervogels tellen in de Deense Waddenzee. Hoewel de Deense Waddenzee

maar 1/10 beslaat van de hele internationale Waddenzee is het internationaal gezien voor zeker 20 soorten van groot belang, in het bijzonder voor Witbuikrotgans, Bergeend en Pijlstaart. Ter illustratie: voor de Pijlstaart gaat het in de herfst om gemiddeld 5200 individuen.

De soorten in de Deense Waddenzee met de sterkste toename nemen ook toe in de Nederlandse Waddenzee, zoals Grauwe Gans, Brandgans en Wulp. Voor de Wulp wordt in het the-

manummer beschreven hoe groot de invloed van jacht in de Deense Waddenzee van invloed was op de flyway-populatie. Lange tijd reduceerde de Deense jacht op Wulpen de aantallen, totdat in 1982 de jacht werd verboden. Vanaf begin jaren tachtig namen najaarsaantallen toe van nog geen 2000 naar zo'n 8000 Wulpen. Die jacht is overigens deels wel anders dan wij die kennen, want in Denemarken wordt op de Waddenzee zowaar vanuit bootjes op vogels gejaagd. Bij de Eiders heeft dit tot gevolg dat hoe meer bootjes je per vierkante kilometer hebt, hoe minder Eiders. Niet alleen jacht speelt de soort parten, ook de intensieve mosselvisserij halverwege jaren tachtig hakte erin. Eiders schakelden noodgedwongen over op kokkels en Ensis, waardoor Eiders vermagerden. Laggen aantallen toen nog rond de 30.000 Eiders, tegenwoordig schommelt dat rond de 10.000.

In de Deense Waddenzee nemen meer soorten af dan dat er soorten zijn die toenemen. Kleine Rietgans, Strandplevier en Visdief laten de sterkste afname zien, in iets mindere mate geldt dat voor Rotgans, Eider, Kluut, Bonte Strandloper en Rosse Grutto. Voor wat de Kleine Rietgans betreft is dat opvallend, omdat die in onze contreien ook afneemt nu veel vogels juist in Denemarken blijven. De Denen nemen aan dat de Kleine Rietgans in het Deense Waddengebied wordt weggeconcurrerd door de sterk gestegen aantallen Brandganzen, waardoor de 'kleine rietjes' meer de Deense binnenlanden opzoeken. Ging het in de jaren tachtig nog op maximaal aantallen van 17.000-21.000 vogels, sinds de eeuwwisseling komt het niet meer boven de 2000. De Brandganzen laat een tegenovergestelde trend zien van amper

Brandganzen in de tweede helft van de jaren tachtig tot enkele tienduizenden tegenwoordig (voorjaarsmaxima van ruim 50.000).

Opvallend is ook hoe Deense trends kunnen contrasteren met de Nederlandse. Dat geldt bijvoorbeeld voor Bonte Strandloper en Rosse Grutto, die het bij ons in de zuidelijke Waddenzee goed doen, terwijl ze bij de Denen in de noordelijke Waddenzee in aantal afnemen. Voor beide soorten geldt dat vooral de aantallen in de winter zijn gedecimeerd; Bonte Strandloper van een wintergemiddelde van 27.000 in 1987-2000 naar 15.000 in 2001-2010, Rosse Grutto in dezelfde winterperiodes van 4300 naar amper 1200 individuen. Het themanummer snijdt naast visserij en jacht nog tal van zaken aan die van invloed zijn op de aantallen vogels in de Deense Waddenzee, zoals recreatie, nutriëntentoevoer, inpoldering en ook klimaatverandering. Bij dat laatste valt op dat sommige soorten daardoor in het najaar langer in het Deense waddengebied verblijven, waaronder Wintertaling, Slobeend, Kievit en Wulp. Tot in hoeverre dat van invloed is op najaarsaantallen bij ons valt nog te bezien. Voor de Wintertaling is inmiddels wel duidelijk dat de najaarspiek in de zuidelijke Waddenzee tegenwoordig later valt. Hoe dan ook, de Deense uitwerking in DOFT is een interessante. Ongetwijfeld binnenkort als pdf te downloaden via de site van onze Deense collega's van de DOF: <http://www.dof.dk/>. En misschien moesten we dat in Nederland ook maar eens vaker doen. Gewoon leuke themanummers over lange reeksen in interessante gebieden maken...

Romke Kleefstra

Watervogeltellingen	(Alle coördinatoren zijn telefonisch te bereiken via 024-7 410 410)
• projectcoördinatie	Menno Hornman (menno.hornman@sovon.nl)
• formulieren etc.	Michel Klemann (michel.klemann@sovon.nl)

Wie coördineert wat: regiocoördinatie

De eerstgenoemde persoon coördineert de maandelijkse tellingen, voor de midwintertelling is er soms een aparte coördinator.

(ZO) Zoute Delta	Mervyn Roos (06-12218134, mervyn.roos@rws.nl)
(NH) Noord-Holland	Michel Klemann (024-7410410, michel.klemann@sovon.nl)
(ZH) Zuid-Holland	Jan-Willem Vergeer (024-7 410 410, jan-willem.vergeer@sovon.nl)
(ZL) Zeeland	Jan-Willem Vergeer (024 7 410 410, jan-willem.vergeer@sovon.nl)
(FR) Friesland	Romke Kleefstra (06-10646640 romke.kleefstra@sovon.nl), <i>Midwintertelling</i> VACANT
(GR) Groningen	Kees Koffijberg (024-7 410 410, kees.koffijberg@t-online.de), <i>Midwintertelling</i> Jelle Postma (06-49390506, jelle.postma@sovon.nl)
(DR) Drenthe	Jaap Ruiter (0591-382070, jaap-ruiter@planet.nl), <i>Midwintertelling</i> Harold Steendam (0592-273845, harold_steendam@hotmail.com)
(FL) Flevoland	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(OV) Overijssel	Symen Deuzeman (024-7410410, symen.deuzeman@sovon.nl)
(GL) Gelderland	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(UT) Utrecht	Michel Klemann (024-7410410, michel.klemann@sovon.nl)
(NB) Noord-Brabant	Vincent de Boer (024-7 410 410, vincent.deboer@sovon.nl)
(Li) Limburg	Ton Cuijpers (0475-551579, a_cuijpers@hetnet.nl)
(WG) Waddengebied	Romke Kleefstra (06-10646640 romke.kleefstra@sovon.nl)
(RG) Grote Rivieren	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)

Informatie over coördinatie in (IJ) IJsselmeergebied, (RM) Randmeren, (BR) Beneden Rivieren, (NZ) Noordzee via Sovon Menno Hornman (024-7 410 410, menno.hornman@sovon.nl)

coördinatoren slaapplekken:

Zeeland, Zuid-Holland:	Jan-Willem Vergeer (024-7410410, jan-willem.vergeer@sovon.nl)
Noord-Holland, Utrecht:	Vincent de Boer (024-7410410, vincent.deboer@sovon.nl)
Friesland, Groningen:	Jelle Postma (024-7410410, jelle.postma@sovon.nl)
Drenthe, Overijssel:	Jan Schoppers (024-7410410, jan.schoppers@sovon.nl)
Gelderland, Flevoland:	Jan Schoppers (024-7410410, jan.schoppers@sovon.nl)
Limburg, Noord-Brabant:	Vincent de Boer (024-7410410, vincent.deboer@sovon.nl)

Deze nieuwsbrief wordt toegezonden aan tellers en/of coördinatoren. De resultaten van de komende telling a.u.b. zo spoedig mogelijk naar Sovon Vogelonderzoek Nederland, Antwoordnummer 98189, 6500 VA Nijmegen sturen. Vergeet niet de gebiedscodes in te vullen. Een postzegel is niet nodig!

Nb! In deze nieuwsbrieven genoemde aantallen zijn voorlopig en vaak nog onvolledig! Ze zijn dus niet geschikt voor verder gebruik.